

Formgivning som förändrande kraft

Arts and crafts-rörelsen med William Morris i spetsen kritiserade industrialismen och massproduktionen och ville förändra världen med god design. Nu trycks hans ikoniska mönster på allt från kläder till tapeter och kaffekoppar. Vi berättar om en motsägelsefull designhistoria som upprepar sig.

TEXT HEDVIG ANDERSSON

Piece av William Morris, cirka 1875-1880, The Metropolitan Museum of Art. Bänk i ek och läder, Sothebys Home. Kruka från 1883, The Metropolitan Museum of Art.

ARTS AND CRAFTS-RÖRELSEN föddes i Storbritannien i slutet av 1800-talet. I centrum stod konstprofessorn och författaren John Ruskin tillsammans med den som i dag kanske förknippas mest med rörelsen – formgivaren och författaren William Morris. Rörelsen präglades av både sociala och estetiska ideal och uppkom som en motreaktion mot industrialismens massproduktion, som de menade ledde till dåliga arbetsvillkor, undermålig design och lågkvalitativt hantverk. Ruskin, Morris och de andra förespråkarna kopplade ihop de sociala strukturerna och levnadsvillkoren i samhället med kvaliteten på det som produceras, både vad gäller design och utförande. De menade att industrialismen har en negativ inverkan på samhället och därmed i förlängningen även på arkitektur, design och hantverk. Vackra och välgjorda byggnader, möbler och bruksföremål däremot kan påverka samhället i en positiv riktning.

– Det fanns ett socialt engagemang och en tanke om att konsten skulle finnas för alla, inte bara för en exklusiv krets. Man ville nå ut brett med konst och

kultur och se till att alla hade tillgång till bra hantverk och bra inredning. I Sverige inspirerades bland andra Carl och Karin Larsson och Ellen Key av de här idealen, säger Karin Sidén, museichef på Waldemarsudde som i höst visar utställningen *Edward Burne-Jones – Preraphaeliterna och Norden*.

EDWARD BURNE-JONES VAR en brittisk målare och illustratör som hämtade inspiration framför allt från religion och mytologi. Han tillhörde det preraphaelitiska brödrskapet, en brittisk konstnärsgrupp som grundades 1848 och hade ett starkt engagemang i sociala frågor. Konst, menade de, skulle vara enkel, okonstlad och gärna inspirerad av naturen. De motsatte sig 1800-talets alltför akademiska och teoretiska konst och konstundervisning som man menade ofta bestod av en slentrianmässig imitation av Rafaels och Michelangelos konstnärskap. De blickade tillbaka mot medeltida ideal och längtade efter en konstnärlig, moralisk och social förfining som man menade hängde ihop med en mindre tekniskt avancerad tid.

→

Mäktiga Red House ritades av arkitekten Philip Webb år 1859 åt William Morris och hans fru Jane. Tallrik från 1879 av Frederick Elkington och fåtölj designad för Woburns bibliotek runt 1878, bilder via The Metropolitan Museum of Art.

The Red House

The Red House i Bexleyheath i sydöstra London ritades 1859 av arkitekten Philip Webb åt William Morris och hans fru Jane. Dante Gabriel Rossetti var delaktig i inredningen och Edward Burne-Jones har gjort väggmålningar som fortfarande finns att beskåda här i dag. Husets estetik är ett tidigt exempel på de ideal som präglade arts and crafts-rörelsen. William Morris bodde bara här i fem år innan han och familjen flyttade till en lägenhet i Bloomsbury i centrala London. Huset var privatbostad fram till 2003 när det köptes av National Trust och håller nu öppet för besök.

– Det prerafaelitiska brödraskapet bildades som en reaktion mot industrialismen och en reaktion på vad man ansåg vara en förlegad undervisning på Royal Academy i London. Konstnärerna hämtade inspiration från medeltiden, den tidiga renässansen och, vilket inte alla vet, från den fornnordiska mytologin, säger Karin Sidén.

DE PRERAFÆLITISKA IDEALEN spreds från konsten till hantverket. William Morris kom i kontakt med det prerafaelitiska brödraskapet 1856 och satte upp en studio i London tillsammans med flera andra konstnärer och formgivare, bland andra Edward Burne-Jones. Firman, som senare skulle bli Morris & Co, men som än så länge hette Morris, Marshall, Faulkner & Co, grundades 1861 och började formge möbler, textilier och keramik. Williams Morris gjorde gobelänger och hans fru Jane Morris och hennes syster Elisabeth Burden ägnade sig åt broderier. Dante Gabriel Rossetti, Edward Burne-Jones och flera framstående formgivare gjorde möbler, mattor, tapeter och glas. Keramikern William de Morgan målade på kakelplattor som beställdes från Nederländerna. Firman fick sitt genombrott i samband med International Exhibition 1862 där de visade glas, järn, broderi och möbler. Detta ledde till prestigefyllda inredningsuppgifter från South Kensington Museum (nuvarande

Victoria and Albert Museum) och St James's Palace. I början av 1880-talet gick verksamheten in i en av sina mest lönsamma perioder. Enligt författaren och konstvetaren Steven Adams levde grundarna upp till sina ideal om fria och hälsosamma arbetsplatser där de anställda inom tillverkningen fick möjlighet att vara delaktiga i föremålets utformning. Kvalitet var viktigare än kvantitet. Men Anneli Palmsköld, professor i kulturvård med inriktning mot hantverksvetenskap vid Göteborgs universitet, menar att sanningen är mer komplex än så.

– Idealen som präglade arts and crafts kom till i en era där industrialismen var relativt ny, och skapade enorma klyftor i samhället. Tanken var att de här föremålen skulle vara för alla, men så blev det inte, eftersom varorna blev väldigt dyra. I praktiken var det som tillverkades långt ifrån något som alla kunde köpa och de som arbetade i tillverkningen var inte privilegierade.

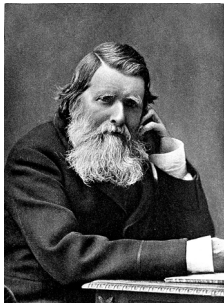
En vurm för hantverk, gedigna material och naturens former och färger. Ett intresse för hur och var saker och ting tillverkats. Känns det bekant?

– Det var en lång period när detta inte alls var populärt, men det blommiga konceptet som vi förknippar med William Morris har ju verkligen kommit igen. Det finns också ett stort intresse för hantverk i allmänhet nu och arts and crafts hade både en estetik och ett innehåll som ligger i tiden, säger Anneli Palmsköld. →

Till vänster Dante Gabriel Rossetti och John Ruskin. Nedan George Frederic Watts och William Morris.

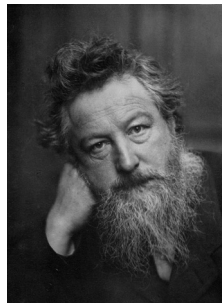

1848

Den brittiska konstnärgruppen

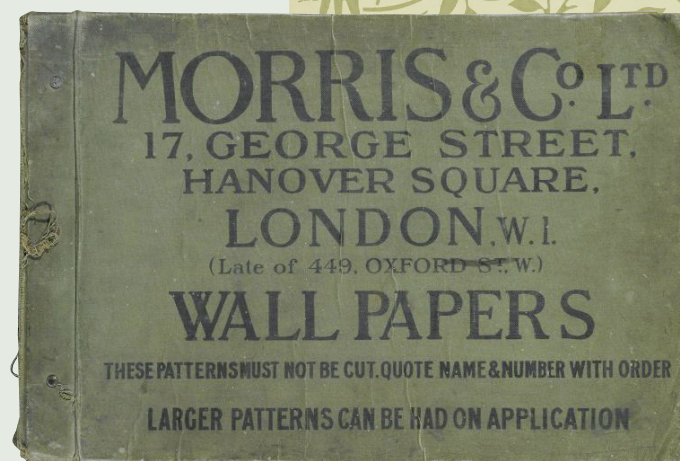
Det preraphaelitiska

brödraskapet bildades 1848 av målarna Dante Gabriel Rossetti, John Everett Millais och Holman Hunt. De hade ett starkt engagemang i sociala frågor, motsatte sig 1800-talets alltför akademiska och teoretiska konst och konstundervisning och inspirerades av medeltida ideal som enligt dem stod för en konstnärlig, moralisk och social förfining som hängde ihop med en mindre tekniskt avancerad tid. Arts and crafts-rörelsen inspirerades av preraphaeliterna och deras ideal spreds från konsten till hantverket.

Nedan: *Wallpaper Sample Book* av William Morris and Company, finns att kika på på Brooklyn Museum. **Nedan till vänster:** Det i dag älskade printet *Snakeshead* ritade William Morris år 1876. **Till höger:** Skänk designad av Gustav Stickley, och en sida ur tapetboken.

”Det bohemiska och personliga tilltalar många unga i dag”

50 TAPETMÖNSTER

... hann William Morris göra under sin livstid. Vissa är fortfarande i produktion och nästan alla finns att se på Victoria and Albert Museum i London.

Love and the pilgrim av Edward Burne Jones, målad 1896, hänger på Tate i London. **Till höger:** Kakelplatta från 1907 tillhörande The Odin J. Oyen Design Firm. Mönstret *Willow Bough* formgav William Morris år 1887.

UTSTÄLLNINGSTIPS

På Waldemarsudde i Stockholm ordnas under hösten **utställningen Edward Burne-Jones – Prerafaeliterna och Norden**. Här visas 50 verk av Edward Burne-Jones men också en nordisk del som illustrerar prerafaeliternas och arts and crafts-rörelsens inflytande på skandinavisk konst och design.

Cilla Robach, förste intendent vid Nationalmuseum, håller ett föredrag om hantverk och design med utgångspunkt i arts & crafts-rörelsen och dess inverkan på samtida design den 2 oktober. 14 september 2019 – 26 januari 2020.

Karin Sidén instämmer:

– Det genuina hantverket ligger i tiden, precis som det ligger i tiden att göra saker själv och att återanvända. Det bohemiska och det personliga tilltalar många unga i dag. Ett intresse för fantasy och suggestiva berättelser, exempelvis *Sagan om Ringen* och *Game of Thrones*, spelar också in.

Och historien upprepar sig på fler än ett sätt. Redan i slutet av 1800-talet var industrin snabb med att göra billigare kopior av varorna från Morris & Co. I dag tycks det finnas en omätlig hunger efter William Morris design och det spottas ut sängkläder, tapeter, brickor, muggar, handkräm och necessärer som pryds av hans karaktäristiska mönster på löpande band. Det löpande band som William Morris avskydde. När klädjätten Hennes & Mauritz förra året gjorde en kollektion med några av de klassiska mönstren kan man konstatera att massproduktionen slukat arts and crafts-rörelsens estetik med hull och hår och gjort den till sin. Och även om Morris & Co var framgångsrika lyckades de inte påverka samhället i den riktning de önskade. Istället började industrierna göra kopior av deras varor och William Morris började tvivla på konstens förmåga att förändra samhället. Insikten fick honom att engagera sig i marxistiska och utomparlamentariska socialistiska grupper. Övertygelsen om att man var tvungen att överge det industriella samhället för att kunna skapa god konst, design och arkitektur behöll han till sin död 1896. Arts and crafts-rörelsen fick senare stor betydelse för jugendstilens utveckling. ■

Morris & Co i samarbete med modejätten H&M.

1861

Morris, Marshall, Faulkner & Co, det som senare ska bli Morris & Co, började formge möbler, textilier och keramik från en studio i London. Firman fick sitt genomslag året därpå och blev riktigt lönsamma på 1880-talet. Morris & Co stängde igen i april 1940. Idag äger inredningsföretaget Walker Greenbank rättigheterna till William Morris mönster.